

ARTHUR C. DANTO

Nasilje nad ljepotom: Estetika i pojam umjetnosti**Muzej suvremene umjetnosti
Zagreb, 2007.**

MARKO KARDUM

Arthur C. Danto jedan je od najistaknutijih filozofa umjetnosti i jedan od rijetkih koji je estetiku (filozofiju umjetnosti u ovom slučaju, a o čemu će se kasnije detaljnije govoriti) uspio vratiti u područje ozbiljnog filozofskog istraživanja. Autor je mnogih knjiga kao što su *Preobražaj svakidašnjeg* iz 1981. (jedina do sada Dantoova knjiga prevedena na hrvatski), *The State of the Art* (1987.), *Embodied Meanings* (1994.), *After the End of Art. Contemporary Art and the Pale of History* (1997.), *The Body/Body Problem* (1999.) i, naravno, *Nasilje nad ljepotom* (2003.).

Arthur C. Danto pripada analitičkoj filozofskoj struji. Upravo je zato zanimljiv njegov pokušaj revitalizacije i ponovnog vraćanja filozofije umjetnosti u krug analitički potentnih tema, prije svega filozofije jezika i filozofije znanosti. Kao i njegovu filozofiju umjetnosti, i ovaj povratak same problematike obilježava određena ekternalnost. Radi se o autobiografskoj crti, naime, Dantoovu životu u New Yorku 60-tih godina prošlog stoljeća. Život u umjetničkoj metropoli u vrijeme radikalnih promjena u samoj umjetnosti rezultirao je neumornim vraćanjem i stalnim propitivanjem suvremene umjetnosti, njezinih značajki i tendencija. Ta je autorova osobna crta bitno pridonijela ispovjednom tonu i neusiljenosti samoga stila knjige koja istovremeno zadržava dovoljnu dozu znanstvenosti i uvjerljive i razrađene argumentacije.

Postoje i daljnji argumenti za stalno vraćanje navedenom dobu i problemu. Kako sam Danto tvrdi, život i djelovanje unutar tog vremena onemogućuje da se bez vremenskog odmaka sagledaju sve konsekvence u svijetu umjetnosti, ali i životu općenito, do kojih je dovela radikalna promjena umjetničkih praksi. Drugi je argument filozofski zanimljiviji i dalekosežniji. Nakon avangardnih *readymadeova*, Andyja Warhola i pop-arta, nije preostalo ništa što bi u umjetnosti proizvelo novu radikalnu promjenu. Nastupio je kraj umjetnosti u hegelovskom smislu i tek je sada postalo mogućim vrijeme u kojem će se nedvosmisleno moći ponuditi filozofsku definiciju umjetnosti koja će uključiti sva

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.

umjetnička djela.

Iako na vitgenštajnovskom tragu u analitičkom propitivanju jezika, Danto ovdje radikalno odstupa od Wittgensteina. Prema njegovu stavu u filozofiji umjetnosti više nije moguće osloniti se na vitgenštajnovsku intuitivnost recipijenta koji će u zamišljenom skladištu između gomile različitih artefakata¹ uvijek moći pronaći i odvojiti umjetnička djela i bez definiranja istih. To naprosto više nije moguće u situaciji u kojoj, kako Danto razlaže, supostoje nerazlučivi parnjaci od kojih jedan pripada, a drugi, identičan prvom, ne pripada umjetničkom svijetu, već običnoj svakodnevicu. U tom se prostoru otvara nužnost aposteriornog utvrđivanja biti umjetničkog djela, a koje do pojave suvremenih umjetničkih praksi u kojima je sve moglo opstojati kao umjetničko djelo nije niti bila moguća.

Podnaslov knjige "Estetika i pojam umjetnosti" daje još jednu važnu smjernicu razmišljanja o suvremenoj umjetnosti. Donedavno smatrana neodvojivom od umjetnosti, estetika se našla na samom rubu umjetničkog stvaranja, ukoliko ju još uvijek uopće želimo uključiti u to područje. Estetske kategorije kao što su lijepo i uzvišeno više se ne smatraju uključenima u bilo kakvu relevantnu definiciju umjetnosti. Danto donosi i paralelu; iako u antičkoj Grčkoj ne postoji opći pojam umjetnosti, nije moguće ne uključiti antičku umjetnost u korpus umjetnosti općenito. Međutim, postoje elementi koji su toj umjetnosti svojstveni, ali nisu dio pojma umjetnosti. Prije svega misli se na mimetička svojstva kao semantičko obilježje umjetnosti. S druge strane, u suvremenoj umjetnosti postoji svojevrsni ekvivalent, naravno, pragmatične estetske kategorije uzvišenog i lijepog koje također nisu dio pojma umjetnosti. Uzvišeno, a pogotovo lijepo, dolazi s avangardom na zao glas i biva protjerano iz postupka stvaranja umjetničkih djela. Dakle, definicija umjetnosti mora se izgraditi na razrušenim temeljima jedne nadiđene estetike.

Lijepo, kao jedna od vrijednosnih kategorija uz dobro i istinito, polako nestaje iz umjetnosti. Dakako, ono se može zadržati, ali ne kao konstitutivna odrednica, već čisto usputno svojstvo. Uzmite primjer Duchampova *Pisoara*; on može sadržavati ljepotu svojstvenu ostalim pisoarima, ali ju ne posjeduje kao umjetničko djelo. Nadalje, ljepota se može zadržati i kao dio značenja umjetničkog djela. U Motherwellovim *Elegijama za Španjolsku Republiku* ljepota se zadržava upravo kao dio značenja djela; spoznajuci *misao* djela, spoznajemo ljepotu kao značenje i svojevrsnu utjehu. Dakle, zadržavamo pragmatični moment, ali ne kao presudan za status umjetničkog djela.

¹ Ukoliko se ne radi o artefaktima, problem postaje još većim jer obuhvaća i nematerijalna umjetnička djela.

Ono što umjetničko djelo bitno određuje, a Danto tezu izvodi još u *Preobražaju svakidašnjeg* (1981.), jest semantičko svojstvo koje djelo mora imati, dakle moć reprezentiranja ili predstavljanja.² Drugo bitno svojstvo nije u skladu s dotada prevladavajućim institucionalističkim pristupom ili internalizmom prema kojemu je sve važno za ocjenu umjetničkog djela u svakom trenutku dostupno, jer se, naprosto, nalazi u samom djelu. Radi se o eksternalnom određenju umjetnosti; da bi djelo bilo umjetničko mora se pozicionirati u *umjetničkom svijetu*. Na neki se način Danto tako s jedne strane približava Kantovim *estetskim idejama*, a s druge strane ujedno slijedi Hegelovu misao o umjetnosti kao *iz duha rođene i preporođene*. U tome se i zrcali pokušaj rješavanja problema nerazlučivih parnjaka; sada je moguće da Warholove *Brillo kutije* i Brillo kutije s police u trgovini izgledaju identično u svim svojstvima, a zapravo sadrže različita značenja i identitete.

U pomalo shizofrenom trenutku suvremene umjetnosti, u kojem sve može postati umjetničkim djelom, nad ljepotom je izvršen čin nasilja. Sama se ljepota nije polagano i tiho povukla u svakodnevicu, estetske operacije, tetovaže, u eter koji je opisao Michaud, a čak ni u subverzivnu estetizaciju politike. Ljepota je s avangardom naprosto grubo izbačena, otjerana iz umjetnosti s obrazloženjem da ne treba stvarati ljepotu, koja se nužno veže uz moralno dobro, za one koji su izravno odgovorni za strahote I. svjetskog rata. Iako se takav postupak može smatrati političkim činom *par excellence*, prije svega je iz temelja promijenio umjetnost. Takvo je nasilje za posljedicu proizvelo promjenu kanona, ne samo izbacivanje lijepog već i naglašavanje disonantnog, kaotičnog i odvratnog. Dakako, potpuno bi pogrešnim bilo smatrati da nešto što je prvenstveno stvoreno da šokira i uznemiruje istovremeno ne može posjedovati ljepotu, ali ta ljepota više nije dio biti umjetnosti.

Nije jasno jesmo li spremni odreći se ljepote u umjetnosti. S jedne strane, suvremene umjetničke prakse pokazuju da jesmo. Međutim, u isto vrijeme postoje stavovi analogni onima Rogera Fryja, učenika G. E. Moorea. Fry, kao modernistički slikar i kritičar, smatrao je da je moderna umjetnost lijepa, ali da mora proći određeno vrijeme dok se publika navikne na nove standarde ljepote koje uspostavljaju modernističke tehnike. I upravo se tu pokazuje naivnost glede neraskidivih veza umjetnosti, svijeta, ljepote i ideala moralno dobrog. Stoga, ako je Warholova *Brillo kutija* lijepa, to ne možemo zahvaliti Warholu, već tvrtkinu dizajneru. No, ako je ona u isto vrijeme umjetničko djelo, tu je vrstu veze i predstavljanja uspostavio Warhol u povijesnom trenutku u

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.

² Pritom se kao semantičko svojstvo predstavljanja ne mora raditi o *mimesisu*, ono je tek jedan od mogućih postupaka.

PRIKAZI I RECENZIJE: DANTO - NASILJE NAD LJEPODOM: ESTETIKA I POJAM UMJETNOSTI

kojem je to postalo moguće.

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.